

Юник І.Г., к.держ. упр., доцент, Беззубко Б.І., к.держ.упр., доцент,
Коломієць С.С., д-р філософії з права, Свистун О.І., ст. викл.,
Шумейко І.П., д-р філософії з права
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОСВІТНІ ЦІННОСТІ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті досліджено особливості інтеграції європейських освітніх цінностей у систему вищої освіти України в умовах сучасних трансформаційних процесів. Проаналізовано ключові європейські підходи до розвитку вищої освіти, зокрема академічну свободу, академічну доброчесність, студентоцентризм, інституційну автономію та забезпечення якості освіти. Визначено роль європейських цінностей у модернізації національної системи вищої освіти, підвищенні її конкурентоспроможності та формуванні інноваційного освітнього середовища. Окрему увагу приділено викликам, що постають перед українською освітою в умовах цифровізації та воєнного стану, а також значенню європейських цінностей для забезпечення стійкості освітньої системи.

Ключові слова: вища освіта, європейські освітні цінності, академічна свобода, академічна доброчесність, студентоцентризм, цифровізація освіти, освітній процес, Європейський простір вищої освіти.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток системи вищої освіти України відбувається в умовах євроінтеграційних процесів, цифровізації суспільства, глобалізації та воєнних викликів, що зумовлює необхідність переосмислення ціннісних засад освітньої діяльності. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває інтеграція європейських освітніх цінностей, зокрема академічної свободи, академічної доброчесності, студентоцентризму, автономії закладів вищої освіти та забезпечення якості освіти, у вітчизняну систему вищої освіти. Водночас процес упровадження європейських підходів потребує подальшого наукового осмислення з огляду на необхідність адаптації європейських стандартів до сучасних умов функціонування української вищої освіти та забезпечення її конкурентоспроможності у контексті європейського освітнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку вищої освіти в контексті європейської інтеграції є предметом дослідження

багатьох науковців. Значну увагу науковці надають питанням модернізації освітнього процесу, забезпечення якості освіти, академічної мобільності, цифровізації навчання та впровадження компетентнісного підходу. Зокрема, Ю.Ю. Мосейчук [2] досліджує європейські цінності у системі української освіти через призму проєкту EVUESS та акцентує увагу на їх ролі у формуванні сучасного освітнього середовища. М. Панчук [4] аналізує євроінтеграційні впливи на розвиток освітньої системи України, розкриваючи особливості адаптації національної освіти до європейських стандартів. Важливе значення для дослідження академічної свободи мають праці С.В. Заєць [2], у яких академічна свобода розглядається як базова цінність освітньо-наукової діяльності та багаторівневе явище сучасного університетського середовища. Окремі аспекти фундаментальних цінностей вищої освіти Європейського простору досліджують О. Гончарова та А. Маслова [1]. Водночас питання інтеграції європейських освітніх цінностей у систему вищої освіти України в умовах сучасних суспільних трансформацій і воєнних викликів потребують подальшого наукового осмислення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження європейських освітніх цінностей та особливостей їх інтеграції у систему вищої освіти України в умовах сучасних трансформаційних процесів. Для досягнення поставленої мети визначено завдання: проаналізувати основні європейські освітні цінності, зокрема академічну свободу, академічну доброчесність і студентоцентризм, а також охарактеризувати їх вплив на розвиток і модернізацію вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу досліджень. Сучасна система вищої освіти України функціонує в умовах суттєвих суспільних змін, що потребують оновлення змісту освіти, удосконалення методів навчання та адаптації освітнього середовища до європейських стандартів, оскільки європейські освітні цінності є важливим орієнтиром у процесі реформування вищої освіти та формування інноваційного освітнього простору.

Згідно з Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII, передбачено розвиток співпраці між Україною та Європейським Союзом у сфері вищої освіти, зокрема щодо:

- реформування та модернізації системи вищої освіти;
- сприяння зближенню у сфері вищої освіти в рамках Болонського процесу;
- покращення якості та підвищення важливості вищої освіти;

- поглиблення співробітництва між закладами вищої освіти;
- розширення можливостей закладів вищої освіти;
- активізації мобільності студентів, наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників [7].

У 2010 р. створено Європейський простір вищої освіти для забезпечення узгодженого розвитку систем вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу, підвищення академічної мобільності та впровадження спільних освітніх стандартів. Європейський простір вищої освіти є результатом співробітництва 48 країн, які впроваджують реформи вищої освіти на основі таких загальноприйнятих цінностей, як академічна свобода, свобода вираження поглядів, автономія навчальних закладів, участь студентів і науково-педагогічних кадрів в управлінні навчальним закладом, доброчесність. У процесі навчання також враховуються демократія, рівність, повага до людської гідності, свобода, повага до прав людини, верховенство права – цінності, поширення яких в освітньому середовищі, дозволяє здобувачам освіти закласти основи їх професійної кар'єри й бути конкурентоспроможними на ринку праці, готує їх до життя як активних громадян у демократичних суспільствах, сприяє розвитку особистості, розвиває широку базу знань. Також упродовж розвитку Болонського процесу та формування Європейського простору вищої освіти до переліку фундаментальних цінностей було додано державну відповідальність за систему вищої освіти, нероздільність викладацької та дослідницької діяльності, мобільність, інклюзію, толерантність [1, с. 17]. Це демонструє, що Європейський простір вищої освіти функціонує не лише як механізм узгодження освітніх систем європейських країн, а й як простір утвердження спільних демократичних, академічних і гуманістичних цінностей, спрямованих на забезпечення якості вищої освіти, розвитку особистості та підготовки конкурентоспроможних і соціально відповідальних фахівців.

Однією з ключових європейських цінностей є академічна свобода, яка передбачає самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом [6].

У науковому дискурсі академічна свобода розглядається як складне та багатогранне поняття. Зокрема, дослідниця Заєць С. В. систематизує виміри академічної свободи, розкриваючи її як багаторівневе явище

сучасного університетського середовища. Авторка виокремлює три основні виміри академічної свободи: пов'язаний із правами, інституційний та конституційний [2].

Правовий вимір охоплює базові індивідуальні академічні свободи, зокрема свободу проводити наукові дослідження, свободу викладання, свободу навчатися та свободу академічного вираження. Вони відображають особистісний рівень реалізації академічної свободи учасниками освітнього процесу. Інституційний вимір стосується організаційного забезпечення академічної свободи, який включає залучення зовнішніх ресурсів для реалізації соціально значущих і культурних проєктів, участь у міжнародних академічних об'єднаннях, а також організацію освітнього процесу як цілісної системи діяльності закладу вищої освіти. Конституційний вимір визначає академічну свободу як суспільно значущий принцип, що передбачає загальний обов'язок держави захищати знання та сприяти його розвитку.

У національному законодавстві правові положення щодо академічної свободи знайшли своє відображення у Законі України «Про вищу освіту», який визначає академічну свободу як комплекс прав учасників освітнього процесу та важливу складову автономії закладів вищої освіти. Зокрема, законодавство закріплює свободу викладання, що передбачає право науково-педагогічних працівників самостійно визначати зміст навчальних дисциплін у межах освітніх програм, обирати методи викладання та застосовувати власні наукові підходи в освітньому процесі. Це сприяє впровадженню інноваційних педагогічних практик і підвищенню якості підготовки здобувачів вищої освіти.

Важливою складовою академічної свободи є також свобода наукової діяльності, яка забезпечує дослідникам можливість самостійного вибору напрямів досліджень, методологічних підходів і форм оприлюднення результатів наукової роботи. Така свобода є основою розвитку наукового потенціалу та інтеграції української науки у світовий дослідницький простір за умови дотримання принципів академічної доброчесності.

Особливе значення має академічна свобода здобувачів вищої освіти, яка реалізується через можливість формування індивідуальної освітньої траєкторії, вибору навчальних дисциплін, участі у науковій діяльності та академічній мобільності. Це сприяє розвитку самостійності, відповідальності та формуванню компетентностей, необхідних для професійної діяльності в сучасному суспільстві.

Таким чином, академічна свобода в українському законодавстві виступає як інтегрована категорія, що поєднує європейські ціннісні

орієнтири з нормативно-правовим регулюванням. Вона забезпечує баланс між автономією учасників освітнього процесу та їх відповідальністю перед суспільством і державою, створюючи умови для розвитку якісної, інноваційної та конкурентоспроможної системи вищої освіти.

Важливим принципом європейської освіти є студентоцентризм, що передбачає орієнтацію освітнього процесу на потреби, інтереси та індивідуальні освітні траєкторії здобувачів освіти. У сучасних умовах це проявляється через використання інтерактивних методів навчання, дистанційних технологій, проєктної діяльності та індивідуалізації освітнього процесу.

У вищій освіті європейські цінності втілюються через академічну доброчесність, автономію закладів, студентське самоврядування та міждисциплінарний підхід. Цінності розглядаються як невід’ємний компонент навчальної та наукової діяльності, управління освітою та забезпечення її якості [2, с. 107].

Основними пріоритетами європейської освітньої системи, на які покладається також і Україна, є, зокрема, мобільність, високі мовні компетентності, цифровізація та диджиталізація, гнучкі навички для адаптації у мінливих навколишніх умовах тощо. Особливо важливим є й розуміння необхідності забезпечення взаємодії між освітою, науковими дослідженнями й суспільними послугами. Саме ці ключові позиції покликані забезпечити стійкість та непорушність освітньої системи у конкретних суспільно-політичних обставинах і пристосувати окремі євроінтеграційні впливи до національного підґрунтя [4, с. 188].

Суттєву роль у розвитку української вищої освіти відіграє академічна доброчесність як система етичних принципів та правил, що забезпечують довіру до результатів навчання й наукової діяльності. Формування культури академічної доброчесності сприятиме підвищенню якості освіти, розвитку відповідальності та професійної етики майбутніх фахівців.

Правові засади забезпечення академічної доброчесності в освіті та науці визначає Закон України «Про академічну доброчесність» [5], який набирає чинності з 31.07.2026 р. Він закріплює базові цінності, принципи та правила поведінки учасників освітнього процесу, спрямовані на забезпечення чесності, прозорості та відповідальності в освітній і науковій діяльності. У законі визначено основні види порушень академічної доброчесності (зокрема плагіат, самоплагіат, фабрикацію, фальсифікацію, недоброчесне оцінювання, списування та інші форми недоброчесної поведінки), а також встановлено механізми їх виявлення, розгляду та реагування. Окрему увагу приділено питанням відповідальності здобувачів

освіти, науково-педагогічних працівників та інших учасників освітнього процесу, а також ролі закладів вищої освіти у формуванні культури академічної доброчесності, запобіганні порушенням і розвитку етичних стандартів у науково-освітньому середовищі.

Одним із важливих напрямів європейської інтеграції у сфері освіти є забезпечення академічної мобільності студентів і викладачів. Участь у міжнародних освітніх програмах, стажуваннях, грантових проєктах та наукових обмінах сприятиме підвищенню професійних компетентностей, інтеграції української освіти у міжнародний освітній простір та поширенню інноваційних освітніх практик.

В умовах цифровізації суспільства особливого значення набуває впровадження цифрових технологій в освітній процес. Використання платформ дистанційного навчання, електронних освітніх ресурсів, інтерактивних сервісів та технологій змішаного навчання забезпечує безперервність освітнього процесу та підвищує доступність освіти.

Разом із тим воєнний стан створив нові виклики для системи вищої освіти України. Серед основних проблем можна виокремити порушення безпечного освітнього середовища, психологічне навантаження на учасників освітнього процесу, технічні труднощі дистанційного навчання та ризики освітніх втрат. У цих умовах європейські освітні цінності набувають особливого значення як основа забезпечення стійкості освітньої системи, підтримки демократичних принципів та збереження якості освіти [4, с. 188].

Важливим аспектом розвитку сучасної української вищої освіти є формування громадянських та соціальних компетентностей студентської молоді. Європейська освітня модель передбачає виховання активного громадянина, здатного до соціальної відповідальності, толерантності, міжкультурної комунікації та участі у демократичних процесах.

Інтеграція європейських освітніх цінностей у діяльність українських закладів вищої освіти сприятиме модернізації управлінських підходів, розвитку внутрішніх систем забезпечення якості освіти, удосконаленню освітніх програм та підвищенню ефективності освітнього процесу.

Згідно зі Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки [7], у вітчизняній системі вищої освіти поступово закріплюються та впроваджуються європейські цінності, що визначають її подальший розвиток і інтеграцію до Європейського простору вищої освіти. Йдеться, насамперед, про утвердження академічної свободи та академічної доброчесності як базових принципів діяльності закладів вищої освіти, а також посилення їхньої інституційної автономії. Важливого значення

набуває формування прозорого, відкритого та відповідального управління у сфері освіти, що передбачає ширше залучення учасників освітнього процесу до прийняття рішень і розвитку університетського середовища. Поряд із цим акцент робиться на забезпеченні рівного доступу до якісної освіти, недискримінації та розвитку інклюзивного освітнього простору.

Стратегія також підкреслює необхідність орієнтації на якість освіти та її результативність, посилення зв'язку між освітою, наукою та інноваціями, а також розширення міжнародної співпраці та відкритості українських закладів вищої освіти. Окремо наголошується на важливості навчання впродовж життя, що відповідає сучасним європейським підходам до розвитку людського капіталу. У сукупності ці орієнтири мають сформувати підґрунтя для оновлення української системи вищої освіти та її узгодження з європейськими стандартами.

Висновки. Європейські освітні цінності є важливим орієнтиром розвитку сучасної системи вищої освіти України та її інтеграції до Європейського простору вищої освіти. Впровадження європейських освітніх цінностей сприятиме модернізації освітнього процесу, утвердженню академічної свободи, академічної доброчесності, студентоцентризму, інституційної автономії та забезпеченню якості освіти. Важливого значення у зазначеному напрямку набувають цифровізація освіти, розвиток академічної мобільності, міжнародного співробітництва та формування громадянських компетентностей здобувачів освіти.

Встановлено, що інтеграція європейських цінностей у діяльність українських закладів вищої освіти створює умови для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної освіти, розвитку інноваційного освітнього середовища та підготовки фахівців, здатних ефективно діяти в сучасному демократичному суспільстві. Водночас в умовах воєнного стану особливої актуальності набуває забезпечення стійкості освітньої системи, доступності та безперервності освітнього процесу на основі європейських демократичних і гуманістичних принципів.

Література

1. Гончарова О., Маслова А. Фундаментальні цінності Європейського простору вищої освіти. *Людинознавчі студії*. Серія «Педагогіка». Вип. 17 (49). С. 15–19.

2. Заєць С.В. Розвиток поглядів на академічну свободу як базову цінність освітньо-наукової діяльності. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: педагогіка та психологія. 2025. №8. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-9199-2025-8-01-03>.

3. Мосейчук Ю.Ю. Європейські цінності у системі української освіти через призму проекту EVUESS. *Молодий вчений*. 2025. №2 (133). С. 105–109.
4. Панчук М. Євроінтеграційні впливи на розвиток освітньої системи України. *ІНТЕРМАРУМ: історія, політика, культура*. 2024. Вип. 14. С. 176–195.
5. Про академічну доброчесність: Закон України від 18.12. 2025 р. № 4742-IX/ / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#n174>.
6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18?utm_source=chatgpt.com#Text.
7. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. №286-р / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>.

Yunyk I., Bezzubko B., Kolomiets S., Svystun O., Shumeiko I. European educational values in the higher education system of Ukraine: current challenges and development prospects

Summary. The article examines the features of integrating European educational values into the higher education system of Ukraine in the context of contemporary transformation processes. The study analyzes key European approaches to higher education development, including academic freedom, academic integrity, student-centeredness, institutional autonomy, and quality assurance in education. The role of European values in modernizing the national higher education system, enhancing its competitiveness, and forming an innovative educational environment is identified. Special attention is paid to the challenges faced by Ukrainian education under conditions of digitalization and martial law, as well as the importance of European values in ensuring the resilience of the educational system.

Keywords: higher education, European educational values, academic freedom, academic integrity, student-centeredness, digitalization of education, educational process, European Higher Education Area.